

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius, tel. (8 5) 210 7161, el. p. info@ekgt.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Valstybinei lietuvių kalbos komisijai
Lietuvių kalbos institutui
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui
Lietuvos knygnešių draugijai
Lietuvos rašytojų sąjungai
Lietuvos žurnalistų sąjungai

2025-10-28 Nr. S-175

DĖL SIŪLYMO INICIJUOTI ATMINTINUS KNYGNEŠYSTĖS METUS

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) planuoja teikti Lietuvos Respublikos Seimui siūlymą 2027-uosius paskelbti atmintiniais Knygnešystės metais, siedama su pirmosios knygnešių organizacijos įkūrimo 160-mečiu, ir kviečia prie šios iniciatyvos prisidėti Valstybinę lietuvių kalbos komisiją, Lietuvių kalbos institutą, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą, Lietuvos knygnešių draugiją, Lietuvos rašytojų sąjungą ir Lietuvos žurnalistų sąjungą.

Kaip žinia, carinė Rusija, siekdama surusinti lietuvius ir įdiegti lietuvių raštijoje rusiškus rašmenis (vadinamąją *graždanką*), 1864–1904 m. draudė spausdinti ir platinti lietuviškus leidinius lotyniškais rašmenimis. Vis dėlto net 40 metų trukęs lietuvių spaudos draudimas nepadėjo pasiekti rusifikavimo tikslų, nes prasidėjo lietuviškų leidinių spausdinimas užsienyje ir slaptas gabenimas į Lietuvą, tapęs plačiu knygnešystės judėjimu. Nepaisant to, kad už lietuviškų leidinių platinimą carinė Rusija baudė kalėjimu ar tremtimi į Sibirą, šie leidiniai buvo gabenami itin aktyviai, lietuviškos knygos ir laikraščiai ėjo iš rankų į rankas. Knygnešystė tapo Lietuvos istorijos fenomenu, kurį UNESCO 2004 m. pripažino unikalia ir pasaulyje analogų neturinčia veikla.

1867 m. buvo sukurta pirmoji knygnešių organizacija „Valančiaus lietuviškų knygų leidimo ir platinimo organizacij“, veikusi iki 1870 m. Ši organizacija, vadovaujama vyskupo Motiejaus Valančiaus, rūpinosi lietuviškų leidinių spausdinimu Tilžėje, jų slaptu gabenimu per sieną ir platinimu Lietuvoje (daugiausia Kauno gubernijos pasienio apskrityse, bet kai kurie knygnešiai pasiekdavo ir Vilniaus guberniją).

Nors šią organizaciją Rusijos imperijos žandarai ir policija 1871 m. likvidavo, tačiau jos veiklą tęsė kitos organizacijos. Joms vadovavo ir nemažą narių dalį sudarė kunigai, o nuo XIX a. 9-ojo dešimtmečio vidurio kūrėsi ir valstietiškos organizacijos. Į knygnešystės judėjimą taip pat įsitraukė Mažojoje Lietuvoje veikusios lietuviškos periodikos redakcijos („Aušros“, „Varpo“), Maskvos, Varšuvos ir Seinų lietuvių studentų draugijos, dvasinių seminarijų (Žemaičių, Seinų, Vilniaus) klierikų draugijos, Liepojos ir Jelgavos moksleivių draugijos, Latvijoje veikusi

Literatiškoji komisija ir kitos organizacijos. Lietuviškos spaudos leidyba susitelkė Mažojoje Lietuvoje, kur per 40 spaudos draudimo metų pasirodė net 2687 lietuviški leidiniai, iš jų apie 2000 skirti Didžiosios Lietuvos skaitytojams (tarp jų ir periodiniai leidiniai „Aušra“, „Tėvynės sargas“, „Varpas“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ ir kt.). Lietuvių emigrantų pastangomis Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat buvo spausdinamos lietuviškos knygos ir laikraščiai, kurių dalis pasiekdavo Didžiąją Lietuvą. Knygnešių išplatinti lietuviški leidiniai buvo naudojami slaptosiose mokyklose, iš jų mokydavo jaunimą skaityti ir rašyti ne tik daraktoriai, bet ir raštingi šeimos nariai. Nepaisant to, kad per lietuviškos spaudos draudimo laikotarpį buvo konfiskuota daugybė lietuviškų leidinių ir represuota daug juos platinusių asmenų (net apie 3000), lietuvių spaudos draudimas dėl masinio lietuvių tautos pasipriešinimo galiausiai 1904 m. buvo panaikintas. Knygnešystės dėka Lietuvoje buvo ne tik išsaugota lietuviška raštija gūdžiais rusifikacijos laikais, bet ir pažadintas daugelio žmonių poreikis skaityti ir kalbėti gimtąja kalba, subrandinta lietuviška savimonė ir išauginta jaunoji karta, trokštanti siekti Lietuvos nepriklausomybės.

Pabrėždami didžiulę knygnešystės reikšmę Lietuvos istorijoje, kviečiame Jūsų instituciją kartu su Etninės kultūros globos taryba teikti bendrą siūlymą Lietuvos Respublikos Seimui 2027-uosius paskelbti atmintiniais Knygnešystės metais, skirtais pažymėti pirmosios knygnešių organizacijos 160-ąsias metines. Planuotume tuo tikslu sudaryti darbo grupę siūlymui parengti, todėl prašome į ją deleguoti savo atstovą iki š. m. lapkričio 10 d.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

